

ПРІЗВИЩА ПОКУТТЯ, МОТИВОВАНІ НАЗВАМИ ПРОФЕСІЙ (морфологічний спосіб творення)

У статті проаналізовано прізвища Покуття, утворені морфологічним способом, етимонами яких послужили назви професій; визначено найпродуктивніші прізвищетворчі суфікси, які взяли участь у їх формуванні.

Ключові слова: етимон, назва за професією, прізвище, прізвищетворчі форманти.

Назви осіб за професією та родом діяльності належать до апелятивних іменувань, які первісно ідентифікували особу за ознаками, що прямо відповідали реальному станові речей. Характеристика змісту, аналіз словотвірної будови назв за професією представлені у багатьох дослідницьких працях (П. Білоусенко; Р. Керста; І. Ковалик; І. Сухомлин; М. Худаш та ін.). Повний лексико-семантичний та структурний аналіз цих слів зроблений за джерелами XVI-XVIII ст. у монографії О. Кровицької [1].

Об'єктом нашого дослідження послужили прізвища, утворені морфологічним способом, мотивовані назвами професій чи занять. Лексико-семантичний аналіз прізвищ, етимонами яких послужили назви професій, подано в іншій праці¹. Аналіз прізвищ Покуття проведено на двох синхронних зрізах. У роботі розглянуто 350 сучасних прізвищ, зібраних експедиційним шляхом протягом 2005-2011 років, та 110 прізвищ Покуття періоду їх становлення, зафіксованих в історичних рукописних джерелах кін. XVIII – поч. XIX ст. – Йосифінській і Францисканській метриках, які зберігаються у ЦДДА м. Львова. Останні є першими поземельними кадастрами Галичини, які охоплюють іменування практично всього дорослого чоловічого й частково жіночого населення краю. Своїм завданням ми ставимо проаналізувати особливості названої групи прізвищ Покуття.

Формальною ознакою прізвищ морфологічного способу є прізвищетворчі форманти, а саме: патронімні (**-ич**, **-ович**, **-евич**), посесивні (**-ин**, **-ів**, **-ськ-ий**) та поліфункціональні (**-ук** (**-юк**), **-чук**, **-ак** (**-як**), **-чак**, **-енк-о**, **-ик**, **-чик**, **-к-о**) суфікси, а також форма родового відмінка однини. Переважна більшість сучасних прізвищ Покуття, утворених морфологічним способом, етимонами яких є назви професій, уже функціонувала в цій структурній формі на рубежі XVIII - XIX ст.

Прізвища з патронімними формантами. Незначна кількість прізвищ, етимонами яких послужили назви за професією, утворена за допомогою патронімних формантів (найчастіше: **-ович**, **-евич**, рідко: **-ич**, **-овець**): *Конюхович*, *Мельникович*, *Рейтерович* (<*Рейтер*, пор. *рейтар* „кінний солдат” [Гр.]²), *Стельмахович*, *Теслевич*, *Фурманевич*,

¹ Вирста Н. Б. Сучасні прізвища Покуття, омонімічні з назвами професій чи посад / Н. Б. Вирста // *Studia Slovakistica*. Випуск 9 : Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 118-127.

² Прізвища, похідні від застарілих, діалектних або невідомих назв професій, паспортизуємо за словниками Грінченка (Гр. - Словарь української мови : В 4 т. / НАН України ; Інститут української

Шинкаревич; Tkaczowicz, Złotniewicz (<Злотний <злотний, пор. злотник [Гр.]); *Косарич; Джуровець*.

Прізвища з посесивними формантами. Приблизно третина прізвищ періоду їх становлення, мотивованих назвами професій, морфологічного способу деривації і кілька сучасних прізвищ утворені за допомогою посесивних формантів. Основна маса таких прізвищ є посесивами з суфіксом **-ів**. Прізвища на **-ів** становлять 20 % від усіх прізвищ морфологічного способу деривації, зафіксованих у метриках, і тільки 2 % від загальної кількості сучасних прізвищ такого типу. Значне зниження частки посесивів на **-ів** у сучасний період свідчить про процес депатронімізації³ покутських прізвищ, який мав місце на початку ХІХ ст. і сприяв кінцевій стабілізації антропонімів. Внаслідок цього процесу прізвища стабілізувались як семантичні деривати, втративши на той час ще живий посесивний формант **-ів**, який служив вираженням присвійності або належності особи до батька чи діда.

Назви за професією послужили базою для таких прізвищ Покуття з суфіксом **-ів**: *Винників, Ковалів, Кравців, Пастухів, Шевців; Bednarzow, Ganczarow, Kolesnikow, Kozoryzow, Mielnikow, Oleynikow, Owczarzow, Pobereżnikow, Puszczarzow, Rybakow, Rymarzow, Siedlarzow, Skrypnikow, Slosarow, Stadnikow, Stelmachow, Tkaczow, Żupnikow, Zwaryczow*. Аналізуючи граматичні та функціональні зміни при становленні посесивних моделей прізвищ Бойківщини, Г. Бучко зазначає, що назви, які вказують на професію, були серед іменувань, що найчастіше втрачали формант **-ів** [3: 331].

У кількох прізвищах, зафіксованих у метриках, суфікс **-ів** приєднаний, імовірно, до інших патронімних формантів: *Koscielniukow* (<Костельнюк <Костельний <костельний), аналогічно: *Kowalenkow, Krawczukow, Mielniczow, Rezniczow, Rybaczkow, Rymarczukow, Szewczukow*.

Незначна кількість прізвищ, мотивованих назвами професій, утворена за допомогою суфікса **-ин**. Суфікс індивідуальної належності **-ин** міг сполучатися лише з особовими назвами на **-а**, а це означає, що він додавався переважно до іменування матері. Отже, за його допомогою утворювалися передусім метроніми. Твірними основами таких метронімів в антропонімії Покуття аналізованої групи виступили головно андроніми на **-иха** та **-ка**, утворені від чоловічих особових назв за апелятивними ознаками, або „жіночі апелятиви” з цими ж формантами: *Ковалишин, Ковальчишин, Кравчишин, Кухарчин, Мельничин, Овчарчин, Пастушин, Ткачишин, Шевчишин, Шинкарчин; Bednarczyn, Oleyniczyn, Tkaczyszyn, Tracyszyn*. Власне патронімів із суфіксом **-ин** серед прізвищ цієї групи дуже мало, оскільки й назв за професією, соціальним станом, родинними стосунками, національністю на **-а** в українців небагато. В основі таких прізвищ відображені іменування на **-а**, що за структурою є іменниками спільного роду, або ж суфікс **-ин** тут приєднаний до іменувань у застиглій формі родового відмінка: *Кучерин; Duduryn*.

До групи прізвищ, мотивованих назвами за професією, можна віднести декілька прізвищ на **-ський**, які є переважно відтопонімного походження, зрідка, проте, мають в

мови / Борис Дмитрович Грінченко (упоряд. з дод. власного матеріалу) – К. : Наук. думка, 1996. - Т. 1-4.), етимологічним словником (ЕС – Етимологічний словник української мови. – К., 1982-1989. – Т.1-3.) без вказівки на сторінку, оскільки словникові статті розміщені в алфавітному порядку.

³ Термін „депатронімізація”, тобто відкидання присвійних суфіксів, особливо суфікса **-ів** у період становлення прізвищ, використовує Г. Бучко, аналізуючи прізвища Бойківщини на етапі становлення і в наші дні [2].

основі антропонім: *Кухарський* (<*Кухар* або <с. *Кухарі*), *Пекарський* (<*Пекар* або <с. *Пекарі*), *Сідлярський* (<*Сідляр*), *Склярський* (<*Скляр*), *Столярський* (<*Столяр*); аналогічно можна пояснити прізвища: *Шклярський*; *Bednarski*, *Karczmariski*, *Kowalski*, *Mielnicki*, *Tokarski*.

Для Покуття нехарактерними є прізвища-патроніми у застиглій формі родового відмінка. Серед усіх прізвищ, утворених морфологічним способом, форми генетива можна вбачати хіба що в таких: *Кучера*; *Bednarza*, *Tkacza*.

Прізвища з поліфункціональними суфіксами. Абсолютна більшість прізвищ морфологічного способу, етимонами яких послужили назви за професією, утворена за допомогою поліфункціональних суфіксів.

Найбільша кількість прізвищ у цій групі утворена за допомогою суфікса **-ук (-юк), -чук**, який не мав обмежень у своїх сполучувальних можливостях. Це демонструють такі прізвища Покуття: *Боднарук*, *Бортничук*, *Вакарук*, *Вакарчук*, *Вівчарчук*, *Волярчук*, *Гайдачук*, *Гайдишук*, *Гуменюк*, *Дідоводюк*, *Докторук*, *Дячук*, *Золотарчук* (<*Золотар* <*Золотар* „те саме, що ювелір”, заст. „той, хто очищує вигрібні ями” [Гр.]), *Козарук*, *Козійчук*, *Колодійчук*, *Коновалюк*, *Котлярчук*, *Лікарчук*, *Мисливчук*, *Оліярчук*, *Писарук*, *Писарчук*, *Рибарук*, *Сторожук*, *Стороцук*, *Трачук*, *Фурманюк*, *Чабанюк*; *Koscielniuk*.

Деякі прізвища на **-ук (-юк), -чук** є утвореними від антропонімів-прикметників, більшість з яких не засвідчені у лексикографічних джерелах як назви професій, а є, ймовірно, словотвірними варіантами таких назв на **-ник**, рідно **-ар**: *Гонтов'юк* (<*Гонтовий* <*гонтовий*, пор. *гонтар*), *Ковбаснюк* (<*Ковбасний* <*ковбасний*, пор. *ковбасник*); аналогічно можна пояснити прізвища: *Поворознюк*, *Присяжнюк*, *Руднюк*, *Скрипнюк*, *Церковнюк*; *Dworniuk*, *Kolesniuk*, *Kwasniuk*, *Lopatniuk*, *Oleyniuk*, *Tabaczniuk*.

Б. Близнюк зауважує, що на Гуцульщині суфікс **-ук (-юк), -чук**, будучи найпродуктивнішим формантом, стає одним із морфологічних засобів унормування прізвищевої системи, тому він міг сполучатися з будь-якою основою [4: 11-12].

Про високу активність суфікса **-ук (-юк), -чук** на Покутті свідчить той факт, що цей формант міг приєднуватись і до іншомовних лексем, як у випадках: *Лайтарчук* (<*Лайтар*, нім. *Leiter* „керівник”), *Шнайдрук* (<*Шнайдер*, нім. *Schneider* „кравець”).

Частина прізвищ на **-чук** є неоднозначною щодо етимона, яким можуть бути як антропоніми, так і апелятиви: *Боднарчук* (<*Боднар* або <*боднарчук* „молодий коваль”), *Ковальчук* (<*Коваль* або <*ковальчук* „підмайстер коваля”).

Багато прізвищ, етимонами яких послужили назви професій, утворено за допомогою суфікса **-ак (-як), -чак**: *Ватацук*, *Гуменяк*, *Кучерак*, *Лугов'як*, *Пастуцук*; *Dzurak*.

Базою багатьох прізвищ на **-ак (-як), -чак** послужили, ймовірно, антропоніми, співвідносні з прикметниками. Такі прізвища є неоднозначними щодо етимона, яким може бути як антропонім-прикметник, так і незасвідчений в українській мові відприкметниковий загальний іменник на **-ак (-як), -чак**. Не можна однозначно твердити, яку саме функцію виконує суфікс **-ак (-як), -чак** – прізвищотворчу чи субстантивувальну – у прізвищах: *Возняк* (<*Возний* або ? <*возняк*), *Воротняк* (<*Воротний* або ? <*воротняк*), аналогічно: *Дворняк*, *Колісняк*, *Коритняк*, *Могильняк*, *Ратушняк*, *Різняк*; *Oleyniuk*, *Proskurniak*, *Sadowiak*. Одне прізвище мотивоване андронімом: *Woytyszczak*.

Деякі прізвища із суфіксом **-ник**, мотивованих апелятивними означеннями особи, можна кваліфікувати як семантичні деривати від відповідних апелятивів (часто деміну-

тивних) або ж як такі, що утворені морфологічним способом за допомогою названого суфікса: *Вівчарик* (<*Вівчар* або <*вівчарик* „зменш.-пестл. до вівчар”, „птах” [ЕС]), *Ковалик* (<*Коваль* або <*ковалик* „зменш.-пестл. до коваль”, „жук” [ЕС]), *Ткачик* (<*Ткач* або <*ткачик* „зменш.-пестл. до ткач”, „невеличка пташка” [ЕС]).

Прізвищетворчу функцію суфікса **-ик** (пол. **-ек**), **-чик** вбачаємо у таких прізвищах: *Вакарник, Гончарик, Ковальчик, Коновалик, Кухарик, Кушнірик, Мулярник, Овчарик, Плузатарик, Токарник, Шинкарик, Шклярник; Czeredaryk, Harbaryk, Kobzarek, Kuszniarczyk, Palataryk, Szynkaryk, Tymaczyk* (<*Тлумач* <*тлумач* заст. „перекладач” [ЕС]), *Żupnierzyk* (<*Жупнір*, пор. *жупний*).

Кілька прізвищ утворені за допомогою суфікса **-ко** (**-ка**): *Сторожко; Dziaczko*. Поодинокі сучасні прізвища оформлені суфіксом **-ець**: *Ковалець, Кухарець*.

Серед сучасних прізвищ Покуття зафіксовано багато прізвищ із суфіксом **-енк-о**, носії яких, ймовірно, недавно з'явилися на досліджуваній території: *Боднаренко, Возненко, Гайдученко, Гонтаренко, Колісниченко, Кучеренко, Кушніренко, Майстренко, Маляренко, Музиченко, Рибальченко, Сіваченко, Скотаренко, Слюсаренко, Стадниченко, Столяренко; Woźniczko*.

Більшість прізвищ на **-енко**, в основна яких відбиті назви за професією, є неоднозначними щодо словотвірної структури. Це можуть бути морфологічні деривати від відповідного антропоніма, або ж семантичні від загальної назви сина за загальною назвою батька: *Бондаренко* (*бондаренко* „син бондаря” [ЕС]), *Вівчаренко* (*вівчаренко* „син вівчаря” [ЕС]), аналогічно: *Гончаренко, Коваленко, Олійниченко, Чуmacherенко, Шинкаренко; Diaczenko, Mielniczenko, Woynenko*.

Загалом прізвища, утворені морфологічним способом, становлять 24 % від загальної кількості сучасних прізвищ, мотивованих назвами професій, і відповідно 30 % від таких прізвищ, зафіксованих у метриках. Найпродуктивнішими прізвищетворчими формантами аналізованих прізвищ виступають поліфункціональні суфікси **-ук** (**-юк**), **-ак** (**як**), **-чак**, **-ик**, **-чик**. Серед сучасних прізвищ, утворених морфологічним способом, виявлено значну кількість іменувань на **-енко**, які з'явилися в антропонімії Покуття порівняно недавно внаслідок активних міграцій населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кровицька О. Назви осіб в українській мовній традиції XVI-XVIII ст. Семантика і словотвір. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 213 с.
2. Бучко Г. „Депатронімізація” як мовний фактор стабілізації українських прізвищ / Ганна Бучко // Наукові записки. Серія : мовознавство. – Тернопіль : ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 1(16). – С. 133-142.
3. Бучко Г. Граматичні та функціональні зміни при становленні посесивних моделей українських прізвищ / Ганна Бучко // Najnowsze przemiany nazewnicze. – Warszawa, 1998. – S. 327-332.
4. Близнюк Б. Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Близнюк Богдана Богданівна ; Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1997. – 23 с.

Стаття надійшла до редакції 08.08.14

Вырста Н., канд. фил. наук, ассист.

Тернопольский национальный педагогический ун-т им. В. Гнатюка, Тернополь

**ФАМИЛИИ "ПОКУТЬЯ", МОТИВИРОВАННЫЕ
НАЗВАНИЯМИ ПРОФЕССИЙ
(морфологический способ образования)**

В статье проанализированы фамилии Покутья, этимонами которых послужили названия профессий, занятий или должностей, образованные морфологическим способом; определены суффиксы, образующие фамилии.

Ключевые слова: *этимон, название по профессии, фамилия, суффиксы, образующие фамилии.*

Vyrsta N., PhD in Philology, Assistant professor

V. Hnatiuk national pedagogical university, Ternopil

**SURNAMES POKUTTYA MOTIVATED BY
THE NAMES OF OCCUPATIONS
(morphological method of creation)**

The article analyzes the names Pokuttya motivated by the names of professions, occupations or positions; the most productive family name suffixes are identified.

Keywords: *etymon, occupational name, last name, family name suffixes.*

УДК 81'27

І. Усаченко, викладач

Миколаївський нац. ун-т імені В.О. Сухомлинського, Миколаїв

**ГРАМАТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В КОНТЕКСТІ
ШВЕДСЬКО-АНГЛІЙСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ**

В статті аналізуються теоретичні питання інтерференції, зокрема граматичної, описано випадки її прояву в мовленні шведсько-англійських білінгвів.

Ключові слова: *білінгвізм, мовний контакт, інтерференція, граматична інтерференція.*

Актуальність дослідження пояснюється постійною інтенсифікацією наукового інтересу до розв'язання практичних задач лінгвістики, зокрема в плані двомовних ситуацій, які є результатом жвавих комунікативних відносин різноманітних етнічних спільнот, особливо в тому випадку, коли йдеться про важливий аспект зростаючого домінування англійської мови в Європейському контексті.

Метою даної статті є дослідження міжмовної інтерференції на матеріалі мовлення шведсько-англійських білінгвів.

© І. Усаченко, 2014